Ήταν η θέση για τον νεκροθάφτη κεντρική στη θεωρία του Μαρξ για την εργατική τάξη;

Μετάφραση: Μ**αρτίνα Καΐκα**

Υπάρχει η γενική αντίληψη πως η ιστορία έχει αποδείξει ότι η θεωρία του Μαρξ για την εργατική τάξη είναι εσφαλμένη. Αυτό το επιχείρημα βασίζεται στην επονομαζόμενη θεωρία του για τον νεκροθάφτη.

Σύμφωνα με τον διακεκριμένο ακαδημαϊκό ερευνητή εργασιακών σχέσεων, Πολ Έντουαρντς, κεντρικό θέμα στη θεωρία του Μαρξ για την εργατική τάξη είναι η πρόβλεψη ότι «υπάρχει μια εγγενής τάση στην εργατική τάξη να αναγνωρίζει και να αγωνίζεται για συγκεκριμένα ταξικά συμφέροντα, και ειδικότερα για την ανατροπή του καπιταλισμού». Για τον Έντουαρντς, «κάθε ορθός Μαρξισμός» πρέπει να υποστηρίζει αυτή τη θέση.

Ομοίως, ο κοινωνιολόγος Πολ Τόμπσον, του οποίου η καινοτόμα έρευνα για την εργασία και την απασχόληση βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις έννοιες και τις κατηγορίες του Μαρξ, τόνισε ότι η δική του θεωρία δεν είναι μαρξιστική, επειδή δεν υποστηρίζει ότι «το προλεταριάτο θα αναγκαστεί να αμφισβητήσει και να μετασχηματίσει την ταξική κοινωνία λόγω της αντικειμενικής του θέσης στο σύστημα παραγωγής».

Και ο επιδραστικός μαρξιστής κοινωνιολόγος Μάικλ Μπούραγουοϊ υπογράμμισε ότι: «Ο Μαρξ υποστήριξε ότι υπήρχαν τάσεις εγγενείς στον καπιταλισμό που θα φανέρωναν στους εργαζομένους την κίνηση πίσω από τις παραστάσεις». Ο Μπούραγουοϊ κατέληξε στο ότι «Η ιστορία έχει δείξει ότι η πρόγνωση του Μαρξ δεν ήταν επαρκής».

Είναι αληθές ότι στο *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, ο Μαρξ και ο Ένγκελς έγραψαν: «Επομένως, αυτό που παράγει η αστική τάξη, πάνω απ' όλα, είναι τους ίδιους της τους νεκροθάφτες. Η πτώση της και η νίκη του προλεταριάτου είναι εξίσου αναπόφευκτες». Ωστόσο, μια ευρύτερη ανάγνωση του έργου του δείχνει ότι αυτό το απόσπασμα ήταν περίτεχνες ρητορείες, σχεδιασμένες να παρακινήσουν την εργατική τάξη σε δράση, και όχι μια επιστημονική πρόβλεψη.

Το Μανιφέστο είναι μια πολιτική μπροσούρα – η πρώτη έκδοση της οποίας αποτελείτο από μόλις 23 σελίδες – με συγκεκριμένο στόχο να εκπαιδεύσει και να κινητοποιήσει την εργατική τάξη. Η ίδια η ύπαρξή του προϋποθέτει ότι η ανάπτυξη της επαναστατικής ταξικής συνείδησης *δεν* είναι αναπόφευκτη· εάν ήταν, δεν θα υπήρχε η ανάγκη για ένα τέτοιο πολιτικό μανιφέστο!

Η θέση για τον νεκροθάφτη εμφανίζεται σε μια ενότητα του *Μανιφέστου* που παρουσιάζει ένα περίγραμμα της ιστορίας έκτασης δέκα σελίδων ξεκινώντας από την αρχαία Ρώμη έως τον 19ο αιώνα! Ολόκληρη η συζήτηση για τον καπιταλισμό και την επικείμενη, «αναπόφευκτη» καπιταλιστική επανάσταση διατυπώνεται σε μόλις έξι σελίδες.

Η απουσία της θέσης για τον νεκροθάφτη στα γραπτά του Μαρξ.

Η θεωρία για τον νεκροθάφτη είναι σχεδόν παντελώς απούσα από τα ώριμα επιστημονικά γραπτά του Μαρξ. Στους τρεις τόμους του *Κεφαλαίου*, που αποτελούνται από πάνω από 2.000 σελίδες κειμένου, ο Μαρξ πραγματεύτηκε τη θέση αυτή μόνο σε μια τρισέλιδη ενότητα στον *Πρώτο Τόμο*, επαναλαμβάνοντας το περίγραμμα που προηγήθηκε στις έξι σελίδες του *Μανιφέστου*.

Στα δημοσιογραφικά γραπτά του, συμπεριλαμβανομένων των *Η 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη* και *Οι Ταξικοί Αγώνες στη Γαλλία*, ο Μαρξ είχε πλήρη επίγνωση του κατακερματισμού των τάξεων και του περίπλοκου συνόλου πολιτικών και ιδεολογικών διεργασιών που χρειάζονται οι εργατικές τάξεις για να εξελιχθούν σε κοινωνικά κινήματα με ταξική συνείδηση.

Τα ώριμα επιστημονικά γραπτά του επικεντρώνονταν στα εμπόδια του σχηματισμού ενός ενωμένου, ταξικά συνειδητοποιημένου προλεταριάτου, συμπεριλαμβανομένων της κατακερματισμένης εργατικής τάξης στη λογική των προσόντων και της εξουσίας, της μυστικοποίησης των ταξικών σχέσεων από τους καπιταλιστικούς θεσμούς, της υλικής εξάρτησης από τον μισθό και της αύξησης του βιοτικού επιπέδου.

Ποιά ήταν τότε η θεωρία του Μαρξ για την εργατική τάξη;

Εάν η θέση για τον νεκροθάφτη δεν είναι κεντρική στη θεωρία του Μαρξ για την εργατική τάξη, τότε ποιος είναι ο πυρήνας της θεωρίας του για την εργατική τάξη;

Ο χαρακτηρισμός του προλεταριάτου ως επαναστατική τάξη, ως του νεκροθάφτη του καπιταλισμού, όπως σημείωσε ο Χαλ Ντρέιπερ, «δεν ήταν μια περιγραφή των τρεχόντων γεγονότων», αλλά μάλλον η αναγνώριση του προλεταριάτου ως «μια τάξη με την ιστορική δυνατότητα να πραγματοποιήσει την επανάσταση». Ενώ η αστική επανάσταση συγκέντρωσε την εξουσία στα χέρια μιας μειοψηφούσας τάξης, η προλεταριακή επανάσταση θα μετέθετε την εξουσία σε μια τάξη που αντιπροσωπεύει την πλειοψηφία.

Ο Μαρξ υποστήριζε ότι ο καπιταλισμός βασίζεται σε μια ταξική δομή που αποτελείται από μια μικρή τάξη καπιταλιστών και μια τεράστια εργατική τάξη που περιλαμβάνει τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού. Αντί να βλέπει μια καθολική διεργασία μείωσης των δεξιοτήτων που οδηγεί σε μια ομοιογενή, ανειδίκευτη εργατική τάξη, όπως συνήθως αποδίδεται στον Μαρξ, υποστήριξε ότι ο καπιταλισμός θα απαιτούσε έναν πολύπλοκο καταμερισμό της εργασίας που περιλαμβάνει ανειδίκευτους εργάτες, ειδικευμένους εργάτες και μια ιεραρχία από στελέχη για να συντονίζουν τα πάντα.

Στις *Βάσεις για την Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας (Grundrisse)*, έγραψε ότι ακόμα και υπό τον

καταμερισμό της εργασίας, θα παραμείνει «μια ιεραρχία εργατικών δυνάμεων, στην οποία αντιστοιχεί μια κλίμακα μισθών... Δίπλα στις βαθμίδες της ιεραρχίας εμφανίζεται ο απλός διαχωρισμός των εργατών σε ειδικευμένους και ανειδίκευτους».

Στον *τρίτο τόμο του Κεφαλαίου*, ο Μαρξ διατύπωσε τη θεωρία πως ο λεπτομερής καταμερισμός της εργασίας θα απαιτούσε μια πολύπλοκη διοικητική ιεραρχία:

«Μια βιομηχανική στρατιά εργατών υπό τις διαταγές του κεφαλαιοκράτη απαιτεί, όπως μια πραγματική στρατιά, αξιωματικούς (επικεφαλής) και υπαξιωματικούς (επόπτες, επιστάτες), οι οποίοι διατάζουν κατά τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας στο όνομα του κεφαλαίου».

Ο κοινωνιολόγος Έρικ Όλιν Ράιτ ανέπτυξε ένα μοντέλο ταξικής δομής που διακρίνει εννέα τμήματα με βάση το επίπεδο δεξιοτήτων (πλήρης εξειδίκευση, ειδίκευση και μη ειδίκευση) και την εξουσία (επικεφαλής, επόπτης, εργάτης χωρίς εξουσία), όπως φαίνεται στο Σχήμα 1.

Η πραγματική αστική τάξη περιλαμβάνει αυτοαπασχολούμενους που απασχολούν δέκα ή περισσότερους εργαζομένους. Ολόκληρη η κατηγορία των εξειδικευμένων εργαζομένων και των επικεφαλής συγκροτεί το έμμισθο προσωπικό: μισθωτοί εργαζόμενοι με υψηλά εισοδήματα. Το έμμισθο προσωπικό είναι μέρος της διευρυμένης αστικής τάξης λόγω των πυκνών δεσμών του με την πραγματική αστική τάξη, συμπεριλαμβανομένων της νομής της εξουσίας πάνω στους μισθωτούς εργάτες, της συμμετοχής στην διαμόρφωση της οργανωτικής πολιτικής και του βαθύ οικονομικού μεριδίου στο καπιταλιστικό σύστημα.

Τα υπόλοιπα τμήματα της τάξης αποτελούνται από ωρομίσθιους εργάτες. Δεδομένου ότι επόπτες (ειδικευμένοι και ανειδίκευτοι) είναι πιθανόν να έχουν προαχθεί από θέσεις εργατών (ειδικευμένοι και μη ειδικευμένοι), αυτά τα τέσσερα σύνολα θέσεων έχουν μια στενή σχέση με την αγορά εργασίας. Ως τέτοιες, συγκροτούν την εργατική τάξη.

Βάσει του προηγούμενου ορισμού, το ποσοστό της εργατικής τάξης ως μέρους της συνολικής εργατικής δύναμης ανέρχεται στο 76% στη Σουηδία, στο 71% στο Ηνωμένο Βασίλειο, στο 67% στις Ηνωμένες Πολιτείες και στο 66% στον Καναδά και τη Νορβηγία. Η Ιαπωνία διαφέρει έχοντας το 23% του πληθυσμού της σε αυτοαπασχόληση και το 53% στην εργατική τάξη.

Η πρόβλεψη του Μαρξ ότι ο καπιταλισμός θα δημιουργούσε μια διευρυνόμενη εργατική τάξη, αποτελώντας την πλειοψηφία του πληθυσμού και μη κατέχοντας καμία ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, έχει επιβεβαιωθεί. Ωστόσο, παραμένει εσωτερικά διαφοροποιημένη στη λογική των δεξιοτήτων, της εξουσίας, της ταυτότητας και του πολιτικού προσανατολισμού. Αυτό είναι το κεντρικό ζήτημα για την ταξική ανάλυση και την ταξική πολιτική.

Ταξική Συνείδηση

Τα κείμενα του Μαρξ για τις τάξεις είναι αποσπασματικά, αλλά υποστήριζε πάντοτε ότι μόνο μέσω

του ενεργού αγώνα – δηλαδή ενός ενεργού εργατικού κινήματος και με κομματική οργάνωση – εξαπλώνεται η συνείδηση της εργατικής τάξης.

Στην *Αθλιότητα της Φιλοσοφίας*, ο Μαρξ υποστήριξε ότι τα κοινά συμφέροντα δεν είναι αρκετά για την ανάπτυξη της ταξικής συνείδησης:

Οι οικονομικές συνθήκες είχαν αρχικά μετατρέψει το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της χώρας σε εργάτες. Η ανάμειξη του κεφαλαίου δημιούργησε για αυτήν τη μάζα μια κοινή κατάσταση, τα κοινά συμφέροντα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αυτή η μάζα είναι ήδη μια τάξη *ενάντια στο κεφάλαιο*, αλλά δεν είναι ακόμα μια τάξη για τον εαυτό της. *Στον αγώνα*, στον οποίο έχουμε σημειώσει μόνο μερικά στάδια, *αυτή η μάζα γίνεται ενωμένη, και συγκροτείται ως καθεαυτή και ως μια τάξη για τον εαυτό της.*

Τέλος, *στον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου*, ο Μαρξ τόνισε ότι ο συνδυασμός της κυρίαρχης ιδεολογίας, που αναπαράγεται εκτός της καπιταλιστικής παραγωγής, μαζί με τη υλική εξάρτηση από τον μισθό, λειτούργησε ως *εμπόδιο* για την υλοποίηση της ταξικής συνείδησης:

Η εξέλιξη της καπιταλιστικής παραγωγής αναπτύσσει μια εργατική τάξη που, μέσω της εκπαίδευσης, της παράδοσης και της συνήθειας, θεωρεί τις απαιτήσεις αυτού του τρόπου παραγωγής ως αυτονόητους φυσικούς νόμους... Στην κανονική ροή των πραγμάτων, ο εργάτης μπορεί να αφεθεί στους «φυσικούς νόμους της παραγωγής», δηλαδή είναι δυνατόν να βασιστεί στην εξάρτησή του από το κεφάλαιο, η οποία αναδύεται από τις ίδιες τις συνθήκες παραγωγής και διασφαλίζεται επ' αόριστον από αυτές. Η θεωρία του Μαρξ για τον φετιχισμό των εμπορευμάτων υποστηρίζει ότι οι καπιταλιστικοί θεσμοί μυστικοποιούν τη λειτουργία της οικονομίας της αγοράς και την πραγματική πηγή του κέρδους (την εργασία των εργατών).

Επίλογος

Συνοψίζοντας, ο Μαρξ υποστήριζε πάντοτε ότι μόνο ο ενεργός ταξικός αγώνας (οργάνωση συνδικάτων και κομματική πολιτική) μπορεί να αλλάξει την εργατική συνείδηση • χωρίς αυτά, οι συνήθεις εργασιακές συνθήκες που βιώνει η συντριπτική πλειοψηφία της εργατικής τάξης δεν θα είναι επαρκείς ώστε να διασφαλίσουν την ανάπτυξη μιας επαναστατικής ταξικής εργατικής συνείδησης.

Επίσης, υποστήριξε ότι οι θεσμοί της κοινωνίας παρουσιάζουν τον καπιταλισμό ως φυσικό και αναπόφευκτο, ότι οι εργαζόμενοι εξαρτώνται από τους μισθούς για την επιβίωσή τους και ότι, στο πλαίσιο του καπιταλισμού, το βιοτικό επίπεδο αυξάνεται, ακόμα και για την εργατική τάξη (αλλά με πολύ πιο αργούς ρυθμούς σε σχέση με την ανάπτυξη της παραγωγικότητας και τη συσσώρευση του κεφαλαίου).

Τα ερωτήματα που έθεσε ο Μαρξ και οι αναλυτικές κατηγορίες που ανέπτυξε παραμένουν η καλύτερη πηγή για την κατανόηση του καπιταλισμού.

Ο Ματ Βίνταλ είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνιολογίας και Πολιτικής Οικονομίας στο

Πανεπιστήμιο Λάφμπορο του Λονδίνου.

Αυτό το άρθρο συνοψίζει το άρθρο του Ματ Βίνταλ, "Έκανε λάθος ο Μαρξ για την εργατική τάξη; Επανεξετάζοντας τη θέση του για τον νεκροθάφτη," Διεθνής Σοσιαλισμός 2018.

*Αυτό το άρθρο δημοσιεύθηκε από τον Ματ Βίνταλ στις 12 Οκτωβρίου 2018 στο MarxistsociologyblogTheory, research, politics